

ZANIMIVE UPODOBITVE NA KERAMICNIH FRAGMENTIH IZ »GRAPČEVE SPILJE« NA HVARU

JOSIP KOROŠEC

V hvarski kulturni skupini I, kakor jo je klasificiral Grga Novak po najdbah v Grapčevi spilji na Hvaru, je na nekaterih fragmentih posod nekaj, žal fragmentiranih, ornamentov, izdelanih v tehniki vrezovanja, ki pa predstavljajo neki poseben motiv.¹ Takšnim upodobitvam je Novak pripisal neki poseben pomen. S tem v zvezi je nakazal tudi druge momente, naši predzgodovini skoraj neznane, a vendar ne samo verjetne, temveč tudi obstoječe. Takšni momenti se v tem primeru nanašajo na način komunikacij ob Jadranski obali, na drugi strani pa tudi na samo brodogradnjo.² Do svojih tolmačenj in svojih sklepov je prišel Novak tem lažje, ker so tedaj to bile edine tovrstne upodobitve v Dalmaciji, a tudi bližnjih analogij ni imel. Za nekatere predstave jih tudi še danes ni. Sodim pa, da se nekatere upodobitve ornamentov dajo glede na nove najdbe, predvsem na dalmatinski obali, danes osvetliti in tolmačiti tudi na drug način. S tem nikakor ne gre popolnoma zavreči niti Novakovih domnev, posebno za tiste primere, ki so tudi glede na nove najdbe še vedno nejasne, ter je Novakovo tolmačenje danes še ravno toliko verjetno, kakor kakršno koli drugo.

Prvenstveno gre tu za motive, ki jih je Novak označil kot upodobitev ladij, od teh eno celo za upodobljenimi jadri.³ Analizirajoč te fragmentarične risbe, jih je potrebno razdeliti v dve skupini. V eni skupini je le ena bolj komplicirana upodobitev, medtem ko so v drugi vse ostale upodobitve te vrste, na katere se naslanja Novak. Vendar pa je podoba, da te upodobitve nikakor niso sorodne prvi. Novak prišteva v drugo skupino, v kateri so upodobitve nekakšnih bolj polkrožnih, žal fragmentiranih ornamentov, samo dva primera. Vendar pripada tej skupini še nekaj ravno tako fragmentiranih ornamentov, katere pa Novak tolmači kot dele spiral.⁴ Poleg tega bo sem potrebno prišteti še nekaj drugih fragmentov.⁵ Ako skušamo dva najbolj ohranjena fragmenta (sl. 1 in 2) nekoliko rekonstruirati ali podaljšati njune črte (sl. 3 in 4), dobimo pol-

¹ Grga Novak, Prehistorijski Hvar, Zagreb 1955, T. CXCIV; T. CLXXXIII, 1, 4, 5.

² L. c. 40 sl.

³ L. c. T. CXCIV, str. 40 sl.

⁴ L. c. T. CLXXXVIII, 1, str. 41.

⁵ L. c. T. CLXXXIV, 1.

krožne ali ovalne motive, ki zaključujejo vrhove dveh trakov, ki se stikata v ostrem kotu. Tak ornament pa danes ni v neolitiku Dalmacije več neznan. Glede na skromne hvarske fragmente Novak ni mogel pred tem predvideti možnost takšnih ornamentov, posebno ker ni imel nikakršnega komparativnega gradiva. Danes je danilska kulturna skupina najbogatejša ravno glede te vrste ornamentike. Hkrati je pa danilska danes skoraj tudi edina, ki jo uporablja. Ornamenti te vrste imajo za osnovni motiv cikcakaste trakove ali pa črte, katerih vrhovi se končujejo polkrožno. Poleg takih polkrožnih glavice imamo lahko tudi razne trikotnike, rombe itd. Po vsej verjetnosti predstavljajo ti ornamenti spro-

Slika 1

Slika 2

ščenost nekdanjih S-motivov, ki so bili med seboj povezani in katerih spiralne glavice so se spremenile v razne polkrožne, romboidne, trikotne ali podobne glavice. Vsekakor pa moramo pri romboidnih in trikotnih, kakor tudi pri ostalih premočrtnih glavicah računati tudi z ustreznim osnovnim meandroidnim motivom.⁶

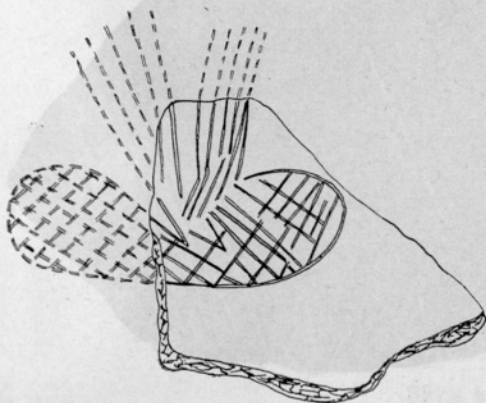
Ornamenti take vrste pa niso popolnoma neznani niti v hvarski kulturni skupini I. Res pa je, da so to samo posamezni primeri. Najbolje ohranjen fragment s tudi najbolj ohranjenim ornamentom te vrste je v osnovi popolnoma isti, kakor so podobni iz Danila,⁷ čeprav je veliko bolj sumaren in glede na danilske celo napačno interpretiran. Medtem ko je namreč pri danilskih motivih vrh cikcakastega traku polkrožno zaključen ali pa ima tudi popolnoma drugačno geometrijsko glavico, je pri hvarskem primeru le notranji del predstavljen polkrožno, medtem ko je sam vrh predstavljen trikotno. Ni izključeno, da so na isti ali neki podoben

⁶ Korošec, Neolitska naseobina na Danilu-Bitinj (v tisku), T. XIX, 5.; T. XX, 1, 4 itd.; T. XXIX, 2; itd.

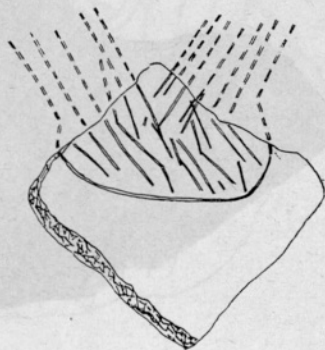
⁷ Novak, Prehistorijski Hvar, T. CLXXVIII, 1.

način bili izdelani tudi nekateri drugi podobni ornamenti, čeprav so bili predstavljeni le z eno linijo, kar je pogost primer tudi z danilskimi. Na Hvaru so takšne cikcakaste linije in rombi, izdelani iz linij, imeli na vrhu ovalno preprosto vrezano glavico.⁸ Če upoštevamo takšne hvarske primere, tedaj so popolnoma razumljivi tudi poprej omenjeni fragmenti, ki jih ima Novak za upodobitev ladij, ki se končno sami po sebi pokažejo kot glavice nekakšnih cikcakastih ornamentov.

V zvezi s takšnimi motivi na Hvaru je potrebno, da se vprašamo, v kakšnem odnosu so taki ornamenti do podobnih v Danilu in na dalmatinskem kopnem. O posameznih stičnih točkah med danilsko in hvarsko kulturo sem govoril že na drugem mestu.⁹ Teh stičnih točk pa ni izredno veliko. Sem in tja se bo seveda še vedno našla kakšna nova točka, vendar

Slika 3

Slika 4

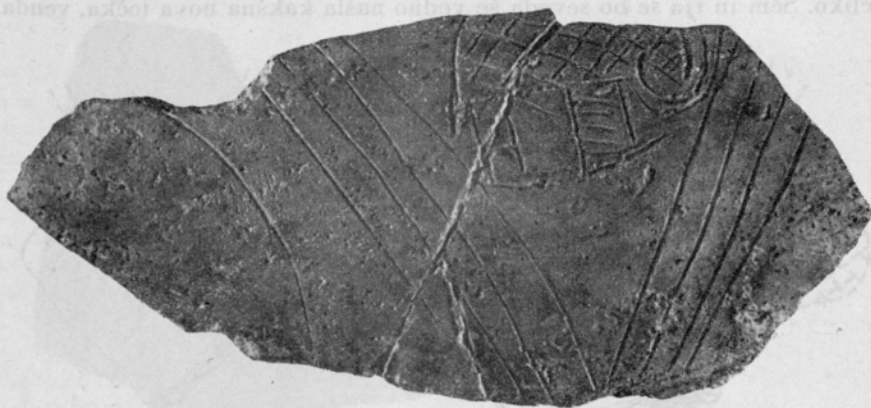
današnjega splošnega videza po vsej verjetnosti ne bo spremenila. Med takšne stične točke moremo prišteti tudi naše ornamente. Razlika med njimi in danilskimi je le v pojmovanju in dojetanju. Ako analiziramo celotno ornamentiko kulture Hvar I., bomo videli, da so takšni ornamenti v tej kulturi v resnici skoraj popolnoma nekaj tujega in samo delno udomačeni. Njihovo relativno majhno število v hvarski kulturi, kakor tudi njihova primitivnost v izvedbi nam dokazuje, da so takšni ornamenti tu že čisto degenerirani. Zaradi takšnega njihovega značaja kakor tudi zaradi značaja ostalih stičnih točk med hvarsko in danilsko kulturo je popolnoma razumljivo, da ti dve kulturni skupini že zaradi medsebojne bližine širjenja, od katerih se ena širi za sedaj po dalmatinskem kopnu, druga pa po dalmatinskih otokih in vzdolž doline Neretve (Lisičići), nista mogli biti istočasni v vsej dobi svojega trajanja. Vsi elementi pa doslej potrjujejo domnevo, da je hvarska I. mlajša od danilske, vsaj ta, ki jo danes poznamo pod tem imenom. Ni sicer izključeno, da bodo nekateri keramični fragmenti tudi nekoliko starejši, kar je sedaj še nemogoče

⁸ L. c. CXC, 1, 2.

⁹ Korošec, Neolitska naseobina na Danilu. — Ljetopis JAZU, knjiga 60, 202.

točno ugotoviti, ali pa je mogoče ugotoviti samo s tipološkega gledišča. Toda glede na to, da obstajajo med danilsko in hvarsko kulturo tudi stične točke, moremo domnevati, da sta se obe kulturni skupini časovno stikali, in sicer konec danilske z začetkom hvarske I. Naši degenerirani ornamenti na Hvaru, ki imajo svoje analogije v danilski kulturni skupini, so samo ostanek nekdanjega danilskega ornamentiranja, ki se v hvarski skupini ni niti prav udomačil.

Najzanimivejši je medtem ornament, ki predstavlja za sedaj samostojno skupino (sl. 5 in 6). Na prvi pogled je videti, kot bi tudi ta ornament bil analogen prejšnjim. Vendar pa ni tako. Kakor vidimo, so na samem fragmentu tudi spiraloidni motivi, katerih rekonstrukcija sedaj pač ni

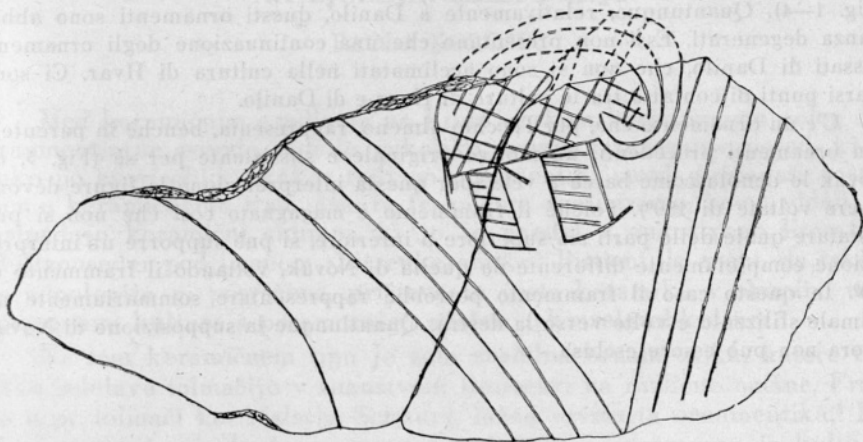
Slika 5

mogoča. Po vsej verjetnosti bo to neki S-motiv ali voluta. Med traki tega ornamenta je pa motiv, ki ima obliko nekakšne glavice polkrožne oblike, kakršne smo videli že poprej. Vendar ta motiv ne predstavlja vrha nekega cikcakastega ali spiraloidnega traku, temveč, kakor je videz, le izpolnjuje delno praznino med dvema trakovima. Seveda je pa to sedaj samo domneva.

V primeru, da je naš ornament v resnici popolnoma samostojen motiv med dvema trakoma, ga je glede njegove vsebine mogoče tolmačiti na dva načina. Eno tolmačenje je postavil že Novak, ko je ta ornament označil kot predstavo ladje.¹⁰ Vendar je pa ta ornament mogoče tolmačiti tudi na drug način. Posoda je namreč bila tako nesrečno zlomljena, da ne vemo, kje je pri ohranjenem fragmentu zgornji, kje pa spodnji del. Novak je pri svojem tolmačenju pač domneval, da je imenovana upodobitev na spodnjem delu fragmenta. V tem primeru je popolnoma jasno, da se ta motiv lahko tolmači kot upodobitev ladje z jadri ali kot nekakšna jadrnica, čeprav je upodobitev v svojem spodnjem delu fragmentirana. Toda ako fragment, o katerem vemo, da pripada le trebuhu neke posode, obrnemo za 180° tako, da del s to predstavo ni več spodnji, temveč zgornji

¹⁰ Novak, Prehistorijski Hvar, 40, T. CXCIV.

del, tako kakor je storjeno na sl. 5 in 6, potem tudi Novakova domneva o upodobitvi ladje več ne drži. Pač pa bi jo mogli, ako predpostavimo kakšno figuralno upodobitev, tolmačiti kot zelo stilizirano živalsko figuro, pri čemer bi domnevana jadra ladje predstavljala živalske noge, trup ladje pa trup živali, obrnjene na desno stran. Glava je popolnoma stilizirana, rep upodobljen le s kratkim vrezom, medtem ko bi poševno vrezana linija med nogami mogla predstavljati phallus. Popolnoma nemogoče pa je, da bi hoteli ugotavljati, kateri vrsti živali pripada naša upodobitev.

Slika 6

Raznih motivov, čeprav čisto premočrtnih, ki so izpolnjevali prazne prostore med drugimi motivi, je, kakor je videz, bilo v hvarski kulturi večje število. Žal so tudi ti toliko poškodovani, da je pravilna sodba skoraj nemogoča. Nobeden od njih pa ni bil soroden našemu motivu. Pomembni so za nas toliko, da izpolnjevanje praznega prostora s posebnimi motivi ni bilo le slučajno, kakor bi bilo, ako bi naša upodobitev bila osamljena.

Novo tolmačenje upodobitve na hvarskem fragmentu je verjetno samo v tem primeru, ako je točna domneva, da je upodobitev v zgornjem, ne pa v spodnjem delu fragmenta. Sodeč po samem fragmentu posode, je ta možnost v resnici dokaj verjetna. Vendar pa sedaj ne moremo izključiti niti Novakove domneve in njegovega tolmačenja.

RIASSUNTO

Composizioni interessanti su frammenti ceramici dalla grotta «Grapčeva spilja» nell'isola di Hvar (Lesina)

Nel gruppo culturale Hvar I, cioè nella grotta «Grapčeva spilja» ci furono scoperti alcuni frammenti ceramici, sui quali si trovarono frammenti di ornamenti denotati da Grga Novak come presentazioni di navi. Relativamente al materiale da Danilo recentemente conosciuto c'è possibile di interpretare alcuni ornamenti come bande a zigzag, che non sono sconosciuti nemmeno a Hvar (Fig. 1—4). Quantunque, relativamente a Danilo, questi ornamenti sono abbastanza degenerati. Essi non presentano che una continuazione degli ornamenti passati di Danilo, che non si sono acclimatati nella cultura di Hvar. Ci sono scarsi punti di contatto tra le culture di Hvar e di Danilo.

C'è un ornamento che, per l'occhio almeno, rappresenta, benchè in parentela con ornamenti precedenti, un motivo originale e sussistente per sè (Fig. 5, 6). Novak lo denota come barca a vele (per questa interpretazione le figure devono essere voltate di 180°). Poiché il frammento è magagnato così che non si può costatare quale delle parti sia superiore o inferiore, si può supporre un'interpretazione completamente differente da quella di Novak, voltando il frammento di 180°. In questo caso il frammento potrebbe rappresentare sommariamente un animale stilizzato e volto verso la destra. Quantunque la supposizione di Novak finora non può essere esclusa.